

I. N. S. S. T.

TRIGAM.

REQVISITORUM
ERUDITIONIS
COMPARANDÆ,

Cum

Benevolo Indultu SENATUS ad Au-
ram Philos. Amplissimi,
SUB AUSPICIIS
Viri Celeberrimi & Amplissimi,

DN. M. GABRIEL
JUSLENII,
Phil. Prim. & Ration. ibidem
Prof. Ord.

DISSERTATIONE INAUGURALI,
Candidæ eruditorum censuræ exhibebit,
Loco horisq; solitis,
Ad diem, DEO volente, 24 Maii,
Anni MDCCVII.

HENRICUS G. LILIUS.
V. D. M.

Exc. Jo. WAL.

In NUMEN pietate,
Fide in REGEM, meritisque
Summe VIR in PATRIAM,
PATER in CHRISTO REVERENDE;

Doctor JOHANNES G E Z E L I,

Thejologorum ENTHEATUM Sidus,
Facile Princeps EPHORORUM,
Parnassi Auraici PRO- CANCELLARIE
Magne,
Atque ibidem Sacri PRÆSES
justissime juris ;
Affiduo atque humili,
DOMINE & PATER arq; PATRONE,
Obsequio cultuque meis venerande
diebus.

VIRIS

De literis & Ecclesiâ CHRISTE
benè merito*issimus*

Pi. Reverendis, Praclarissimis & Doctif-
simis Dominis,

DN. MARIA. ABRAH. THURONIO,
Pastori & Præposito in Eangasala
meritissimo.

DN. GABR. MÆXMONTANO,
Pastori in Lempeld vigilantissimo.

DN. MARIA. HERMANNO ROSS,
Scholæ Cathedralis Aboens. Rectori
laudatissimo.

DN. JOSEPHO MELARTO.
POEO, Pastori in Rijksula fidelis-
simo.

PROMOTORIBUS & FAUTORIBUS
jugiter suspiciendis;

UT ET

Reverendis, Venerabilibus atque Huma-
nissimus Viris,

DN. JOHANNI MULINO, Sacellano
in Messubh.

DN. MICH. MÆXMONTANO, Sacell.
in Lempelå.

DN. JOHANNI Winter/ Pædagogo
in Nyßtad.

DN. CAROLO Aſp/ Symmyſtæ
in Messubh.

DN. ANDREÆ GUMMERO, Adj. Min.
in Loimijoki.

DN. LAURENTIO ALCENIO, Coad-
jutori in Lempelå.

FAUTORIBUS & EVERGETIS
æstimatissimis; omnibus vero
Benevolentia, impenlae informationis,
necessitudinis & amicitia jure mihi
propensissimis.

Hoc, quicquid est opelle, in tesseram animi
gratissimi, cum voto omnigenæ pro-
speritatis, do, dico, dedico.

Auctor & Resp.

Jam diu laudum meritarum Musæ
Prata Tuarum,
Sed satis nunquam, secuere; multo
Plura supersunt.

Nostra non audet reliquum Thalia
Tangere, cum sit
Ejus exilem superans vigorem
Materies hæc.

Id tamen mense dubiæ imperavit,
Esse dicandum

Nomini magno Patris usque magni,
Quicquid & esset

Arudi præsens operis Minerva.
Spes mihi magna,

Parva ut hæc magnus minimè recuses,
MAGNE PATRONE.

Namq; quod de se Charites dederunt,
Nomen adimples,
OTIBI SOLIQUE SALIQUE TERRÆ
Opto senectam

U-

Usque felicem numerosam & annis
A Jove summo !!
Sum PATREM mitem, scio, sicut usq; huc
Sic habiturus,

**REVERENDISSIMÆ VESTRÆ
PATERNITATIS**

*Et nos exinde quodlibet auctoritate
Materies p[re]ce
etiamen tunc dicitur dicitur
Et dicitur
Non in obsequiis suis
Gaudiis & dilectionibus
Ait utriusque Miles
Clientes devotissimi
Henricus Lilius.*

CUM DEO! ANTE PAGMEN TA.

Difficilia quæ pulcra: scitum est Solomis, quod in proverbium post abiit. Ex triplode oraculum. Sive n. studia literarum, sive ipsas virtutes, sive etiam artes mechanicas mentis aciei subjecerimus; quæ præclara sunt, ardha & hanc parata reperiemus: cum è contrario vilia negotio non ita magno acquirantur. De præstantia sapientiae s. E-
ruditionis non est ut heis loci multis agatur;
neque enim mibi in animo est Musis hymnum præcincere, & præterea brevitati litan-
dum. Posset quidem ejus pondus & pretium
(si ferret ratio instituti) contra res alias, ex
testimoniis tam Divinis quam humanis esti-
mari. Uno verbo omnia dicam: iepòv ἄσυλον
s. sacrum asylum est sapientia, (ut dixit
Glycon quispiam teste Maximo.) Et si omnia

omnino me in hac causa deficerent alia; tamen
 de dignitate Eruditionis vel ex hoc solo consta-
 ret, quod ea sit similitudo quedam Dei. Unde
 Seneca ait (lib. de Constant. Sap. C. 8.) Sapi-
entem esse vicinum proximumque Diis.
 Dum ita dignitatem sapientiae Διά Βραχίων
 indicavi, eo ipso probasse mihi videor, banc et-
 iam in arduo esse positam, si alioquin dicto So-
 lonis constat veritas. Ne vero hoc ἄτερ λόγος
 ad sapientiam applicuisse videar, respiciendum
 hic est, ad boni tanti dignitatem & ad obstacu-
 la. Dignitas alicujus rei quo major, eo etiam
 digniora & plura ad illam consequendam re-
 pescuntur media: At in his per facilis est lapsus,
 argumento eorum que disputat alicubi Magi-
 ster subtilitatum (Exerc. 177. sect. 4.) Multa
quoque homini obstacula objiciuntur in acquisiti-
one hujus boni; sum ab interna labe & mentis
nostre bebetudine, sum a mundo & ipso Diabo-
lo, qui cum in hominis perfectione plus situm
esse momenti noverit, nullum non movet lapidem,
 ut de hac ipsa homines dejiciat, & ad extre-
 mos, ac si quid extremo est extremius, mali ab-
 jiciat terminos. Certe multo labore multoque
 sudore hic opus esse, testis est experientia, docens
 totam

rotam minorenitatem, imo totam etatem, cedere in formationem mentis, cum formationi corporis sufficiant aliquot in utero menses. Non postrema est causarum eruditionis comparationem difficilem reddentium, mediorum ad acquirendam illam necessariorum, vel nulla, vel non accurata observatio. Ut enim qui per anfractus viarum ad scopum suum tendit, serius eo perveniet: Pari plane modo, si ad arcem sapientiae iter ingresso via pedum non est fatis via, sed is amnem, ut ajunt, ducem sequitur; difficulter exoptatissimo hoc hospitio excipietur. Claudus n. in via (quod iterum dici solet) an-
teverit cursorum extra viam. Et haec res effe-
cit, ut de via quæ ad eruditionem ducit, pro mo-
dulo ingenii, non subacti, pauca loco speciminis
publici conserberem. Arduum equidem & diffi-
cile opus, ut adeo forsitan Nonnemo dicat hic:

- - - forsitan unde

Ingenium par materiæ?

Quod habet Juvenal. Sat. I. Sed tamen quid tentasse nocebit? Et magnis interdum excidere ausis, laudi datur. Igitur conabor tenuis gran-
dia, exitum tibi, bone JESU, cum devota thæ
opis imploratione, committens! Esto itaq;

SECTIO I.

*De requisitis comparande Eruditionis in genere,
Et de Quo^{rum} in specie*

TPSIUS rei ἀκρόπολιν invasuro, ante curæ erit paucissimis de requisitis sapientiæ acquirendæ in genere agere, quam illa singulatim considerem. Sed & hoc in antecessum notandum: consistere Eruditionem, partim in linguarum peritia; partim in rerum tum Divinarum tum humanarum notitia; ad excolendum & perficiendum animum. Prout autem res & artes liberales sunt variæ; ita variam quoque efficiunt eruditionem. Respe^ctus usus in vita humana & sociali distinguitur in utiliem, elegantem s. curiosam & inanem. Si res ipse respiciantur, prout eæ sunt vel sublimes vel vulgares, alia sublimis & recondita, alia protrita & ubivis obvia dici potest. Habita vero ratione ingenii & industrie humanæ, in solidam s. accuratam & sumtuariam s. superficiariam distingui solet. (vid. Rechemb. lib. de Stud. Acad. Sect.

Sect. pröem. C. I.) Jam ad comparandum Erudit. illam, quæ non erit perfundatoria, & usum aliquem in vita Christiana præstabit, multa postulantur, quæ nunc nobis ad tria q. summa capita reducentur, Φύσιν nimirum Μάθησιν & Ασκησιν. Illam largitur Deus; istam imperitiunt, vel certe impertire debent, educatione parentum & Doctores sive mortui, per institutionem oralem & monumenta literarum; hæc a nobis ipsis petenda est.

§. II.

Has tres esse causas erudit. producentes indè probatur, quia hæc arctissime & ἀδιαμαντίως sunt connexæ atq; subordinatæ, ita ut una alteram semper præsupponat. Accedit communis Philosoph. consensus & approbatio. Ita Plutarch. (lib: τοῖς πάνδων ἀγωγῆς) hæc tria conjungit: καὶ τῶν πεκτῶν καὶ τῶν ἐπισημῶν λέγειν ἐιώθαμεν, ὡς εἰς τὴν παντελῆ δικαιοπρεγγίαν ἀυτῶν, τεία δὲ συνδεχμέν, Φύσιν καὶ λόγου καὶ θεοῦ. *De artibus Scientiis dicere solemus,*

ad perfectionem carum erit oportere concurrere,
 Naturam nim. rationem & assuefactionem.
 Quid per λόγον & ἔθος intelligat, ipse eo-
 ple loco explicat, scil. per λόγον μάθησιν,
 per τὸ ἔθος ἀσκησιν sese innuere. Subjun-
 git deinde has rationes: Η̄ μὲν τὸν φύσις
 αὐτὸν μαθήσως τυφλὸν, η̄ δὲ μάθησις δίκαια
 φύσεως ἐλλιπὴς, η̄ δὲ ἀσκησις χωρὶς ἀμφοῖ
 ἀπλέει. Natura absque Disciplina cæca est;
disciplina, si natura destituatur, manca muti-
laque; exercitatio his duobus demis imperfe-
cta est. Porro nonnullis interjectis, con-
 firmat & illustrat hanc rem simili ab
 agricultura desumto. Sic enim infit:
 ὥσπερ δὲ Πτίς τῆς γεωργίας πρῶτη μὲν ἀγροθή-
 ὑπάρχει δὲ τὴν γῆν, εἶτα δὲ φυτευγὸν ἐπισήμουνα
 εἶτα τὰ σπέρματα σπεδαῖα. Τὸν δὲ τρόπον,
 γῆ μὲν ἔοικεν η̄ φύσις, γεωργῷ δὲ ὁ παιδεύων,
 σπέρματι δὲ ἡ λόγων ὑπόθηκαι, καὶ τὰ παρεγγ-
 γέλματα. Sicut autem ad agriculturam primum
 quidem bonam decet existere terram, insuper
 agricolam scientem, præterea semina bona.
 Ad eundem modum, terræ quidem assimila-
 tur natura, agricole vero instituens, semini
 vero rationum precepta & instituta. Belle
 igitur

igitur concludit: Εὐδαίμων μὲν τὸν καὶ Θεό-
 Φιλήσ, εἰ τῷ ταῦται πάνται θεῶν τις ἀπέδωκε.
Felix igitur & Deo carus, si cui haec omnia
Deorum quis tribuit. Succinit ipsi ex re-
 centioribus Bac. Verul. (Sermon. fidel.
 48.) Naturam literæ perficiunt, ab experi-
 entia autem ipse perficiuntur. Dotes enim
naturales instar plantarum sunt, sponte pro-
venientium; quæ culturam & falcam artis
desiderant: Literæ e contra generalia nimis
præcipiunt, nisi ab experientia determinentur:
 (vid. etiam Alst. Hexil. C. i. D. Cal.
 Gnost. part. i. C. 7. Mej. Gnost. part. Gen.
 C. 7. sect. 2.) Hinc nata sunt ista Philo-
 sopherorum: Natura incipit; ars dirigit;
usus seu exercitatio perficit. Item: Natura
facit habiles; ars faciles; exercitatio stabi-
les. Quod vero de necessitate horum
 requisitorum dictum est, intelligendum
 (ut vult Mej. l. c.) de necessitate non
 æquali, sed inæquali. Ita enim (inquit)
etia recensita se habens principia, ut priora
quidem absque posterioribus esse possint: po-
steriora vero nunquam sine prioribus. Ita
v.g. natura potest esse optima, deesse tamen
instia-

institutio; sic accedere diligens institutio potest, deesse tamen exercitatio. Vice versa, licet institutio adsit diligentissima, si vero desit natura, oleum perditur & opera. Minime autem omnium exercitatio poterit esse fructuosa, natura ubi fuerit minus idonea, aut institutio praeceperit nulla. Hæc ille.

§. II.

Et sic brevissimis tacta trium eruditiorum causarum necessitate in genere, jam ex iisdem primo omnium se considerandam offert φύσις s. natura, eruditionem comparaturo adprime necessaria. Hic ne illud quemquam offendat, quod vox φύσεως sit ἐκ τῶν μακρῶν λεγομένων, observandum φύσιν s. naturam h. l. capi debere: Non (α) *Metaphysice*, quatenus ipsam rei essentiam, cum respectu ad proprietates, designat: Neque (β) *Logice*, prout ultimam rei differentiam denotat. Sed (γ) *Physice*. Et sic quidem; non (\aleph) *Collective* pro omni re creata, quomodo vox naturæ, in oppositione ad Deum naturam naturantem,

em, naturā naturata (Scholasticis) vo-
 catur. Neque (2) Constitutive & genera-
 liter, qua ratione interdum corporis na-
 turalis principium significat. Nec et-
 iam (3) specialiter, pro insita alicui (cui-
 cunque) rei vi & indole, de qua Jac.
 Mart. in Synopsi Eth. ex Argiophilo:
Natura absolute sumta, virtutes, dotes s.
 generositates naturæ significat. Sed
 (4) specialissime & determinate, pro opera-
 tionibus animæ in homine ; & de his
 non tam in actu secundo, quam in actu
 primo, pro vi operandi s. potentia na-
 turali, qua animus aptitudinem habet
 ad recipiendos habitus, institutione &
 exercitatione acquirendos. Alio nomi-
 ne venit εὐφυία Græcis, quam habilita-
 tem s. bonitatem naturæ dixeris latine:
 item ingenium (q. ingenitum s. vis in-
 nata) Latinis, quod tribuitur equidem
 rebus quibuscumque, sed καλ' οὖτος ho-
 mini. Et per hoc homo a bestiis, imo
 & homo ab homine distinguitur. Tri-
 plicem vocis ingenii acceptiōnem no-
 tare licet in Alstedii Didactice p. 92. ad

quam B. L. hujus rei cupidum officiose remittimus.

§. IV.

AD Φύσεως ἐυκληγίαν autem in omni studiorum genere respiciendum esse, & Docti monent, & re ipsa ὡς ὅμιλος est ἔυδηλον. Nam, non quodvis patitur quidvis, neque, ut in veteri est veriverbio, Mercurius ex omni conficitur ligno. Siquidem omne recipiens recipit, non ad modum imprimentis, sed ad modum receptivitatis suæ, ut habet Metaph. maxima. Natura igitur cuiusvis debet esse domestica & disponere hominem, ut quod in ipso est doctrinæ semen, fidei institutione excitetur. Et enim Τέχναι, ut Pindarus inquit, ἐπέρων sunt ἔποιαι. Quod planissime consonum est isti Virgiliano: *Non omnia possumus omnes.* Unde per quam meditate Poëtarum princeps Homerus:

Οὐπώ γὰρ παντίσσι Θεῖ χαρίεντι διδόσον
Ἄνδεσσιν, ὃν Φυὴν, ὃτ' ἄρ τὸ Φρέατος, ὃτ' ἀγροὺν.

Quod

Quod sic vertas in latinum: Nondum enim omnibus dant Dii elegantem, aut naturam, aut sapientiam, aut orationem facultatem. Fœnerabitur, ni fallor, huic rei lucem similitudo superius ex Plutarcho allata, in qua institutionem cum agricultura contendit: qua comparatione, etiam Quintil. (lib. 2. C. 29.) utitur. inuit uterque ad cujusque indolem & proclivitatem omne consilium esse revocandum, ubi de literarum studiis assumendis decernitur. Quemadmodum enim agrorum cultores, jacienda cum sunt semina, hoc primum meditantur, ut soli naturam liquido teneant. Neque enim omnis fert omnia tellus. Et frequenter usu venit, ut campus, in quem multum laboris impenditur, quod idoneus frumentationi non est, semen quod susceperebat, non modo non promittat, sed & tanquam nutrix aliena necet. Pari prorsus modo ad sapientiam non solae sufficiunt literæ; sed requiritur omnino nativa animi bonitas. Quæ si absuerit (inquit vir summus Put-

Fendorf l. 2. C. 4. de J. N. & G.) non magis
per solas literas sapientiam producere pos-
teris, quam optimam segetem, si steriles are-
uas vomere prescideris. Et post aliqua:
Habenti dabitur, & cultura vim promovet insi-
tam; eoque illa frustra adhibetur, ubi nihil est insitum. Ομοψηφία est in illo à Ci-
cerone pulcre & oratorie dicto, pro
Archia Poëta: Ego multos homines excellen-
ti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina,
nature ipsius habitu prope divino, per se i-
psos & moderatos & graves existisse fateor:
etiam illud adjungo, saepius ad laudem at-
que virtutem naturam sine doctrina, quam
sine natura valuisse doctrinam. Atque idem
ego contendo, cum ad naturam eximiam at-
que illustrem accesserit ratio, quedam confor-
matioque doctrinæ; tum illud nescio quid
preclarum ac singulare solere existere.

§. V.

Deducitur porrò ex adducta ομοψηφίᾳ
& circa illam dictis, ut soli, ita quo-
que solo natorum diversa esse ingenia
hominum. Quamvis enim omnibus na-
turale

turale quoddam sciendi desiderium con-
nascatur, qua, quemadmodum quæ-
libet res, ita intellectus sui desiderat
perfectionem. Sed tamen animi nostri
sunt agri animati, eoque diversitatibus iis-
dem, quibus sunt agri, subjecti, ut ait Clem.
Alexandr. in Pædagogo. Ut itaq; tel-
lus neque universa eadem est, ac quam-
vis aliqua pinguis ac fœcunda sit, dispi-
ciendum tamen est, cuinam semini sit
aptior: Ita variæ sunt ingeniorum dif-
ferentiæ, ut multi ad unam ar-
tem apti etiam in Mechanicis, ad ali-
am sint ineptissimi. Unde memoriæ
prodidit Cardanus (lib. 2. de sap.) Ægy-
ptiis hunc morem fuisse, ut pueros
suos circumducerent per urbem, cuin
arti cuiquam eos addicere vellent, ut
eligerent illam artem, quæ magis illis
placeret. Idem in liberalibus licet cer-
nere. De Baldo eminentissimo legum
interprete referunt Historici, eum in
juventute Medicinæ operam dedisse,
sed etiam in ea nihil laude dignum præ-
stuisse, quoniam ad eam disciplinam

non

non erat προφύκως i. e. aptus natus. Itaque ferunt eum deserta Medic. ad Jurisprud. se contulisse, in qua, quia ad eam propendebat, intra paucos annos tam egregios fecerit profectus, ut Jurisconsultorum Coryphæus haberetur. Liquet ex his de adstricta ingeniorum humorum diversitate. Non venit h. l. in considerationem subtilis illa animorum notitia, ad πάνδευτην τολμητὴν spectans, de qua Bœcl. in Charact. Polit. Wellej. Agnoscit autem vir laudatus, præter hanc civilem animorum notationem, posse naturæ inspectionem etiam privato respectu considerari & tractari, quatenus tantum naturæ dotes in se attenduntur. Et hæc quidem ingeniorum observatio, prout ea eruditiois capacia sunt, ad nostrum institutum pertinet.

§. VI.

Capacitas ista dupli modo considerari potest 1. *Ratione etatis*, & sic alia est capacitas infantum, alia puerorum, alia juvenum, alia virorum &c. 2. *Ratione*

tione donorum, indolis & qualitatis. Ec-
 sic ingenia, alia sunt excitata, libera,
 ignea ; alia tarda, lenta, servilia &c.
 In applicatione ad certum vitæ genus
 posteriori modo ; in ipsa informatione
 utroque ingenia æstimari debent. Ac-
 cipimus hic (seuti Alstedium in Di-
 daët.) ingenium non pro simplici qua-
 dam facultate animi , sed late pro ag-
 gregatione plurium facultatum , quæ ad
 ista duo summa capita revocantur ; Fa-
cultatem cognoscendi & cognita conservandi.
 Facultas cognoscendi est sensitiva vel in-
tellectiva : Illa sensuum exteriorum est ;
 hæc interiorum, scil. sensus communis
 & Phantasiæ. Facultas conservandi est
memoria. Cum autem tot facultates per-
 tineant ad ingenium , & vero multis
 modis contingat , ut variæ fiant facul-
 tatum recensitarum conjunctiones , va-
 rias quoque ingeniiorum differentias o-
 riri necesse est. Variæ autem causæ
 hujus diversitatis à Doctis assignari so-
 lent : Distinguuntur enim vel ratione
 temperamentorum ; vel respectu paren-
 tum ;

vum; vel ratione victus, educationis &
disciplinæ; vel ratione situs locorum;
etiam respectu influxus & virtutis fide-
rum in corpora humana. Sed nos hanc
rem satis intricatam Doctioribus evol-
vendam relinquimus; contenti novisse
evidenter esse ingeniorum varietatem,
qua fit, ut hic ad hanc, ille ad aliam di-
sciplinam majorē habeat propensionem.
Hinc adeo est. (ceu notat ex Heineccio
Mej. Gnost. p. 343.) ut qui Phantasia pollent,
ad Poësin, Musicam, vicinasque artes aptum
consecuti sint ingenium; qui memoria forti-
ori gaudent, boni sint Concionatores, Orato-
res, Grammatici; qui vero intellectu & judi-
cii acerbeia excellunt, boni Philosophi, Dispu-
tatores, Theologi, Sc.

§. VII.

Oportet igitur in bonarum literarum
studio, individualem quam vo-
cant temperiem examinare; quo facto
& ad fortunæ rationem respectu habi-
to, illam studii partem quisque am-
pleteatur, quam ingenii vites suadent.

Itaque

Iaque secum quemque habitare oportet, statuereque mature, quo tendere, quemque scopum defigere studiorum in Academiis tractandorum velit. In hac exploratione, cum ad νοητήρα τυν
περιμονήν, h. e. intelligendi percipiendi-
que, & retinendi potestatem, attenden-
dum: An respectu *istius*, quis polleat
εὐπαιδείας facili apprehensione; ἀγχιωσίας sub-
tilitate ratione inventionis & duxauerit εὐληξίην
dexteritate ratione judicis? An respectu bus-
jus (*μηνῆς*, quam τῆς παιδείας θεῖον i.e.
institutionis promptuarium, salutat Plu-
tarctus) fideliter sibi tradita custo-
diat? Sed neque negligendam esse sen-
suum externorum considerationem, præ-
cipue visus & auditus, qui sensus sunt
λογικῶτεροι, re ipsa est manifestum. Pla-
cet hic, in solarium illorum, qui à me-
liore mente, quam ingenio aliquando
instructi, ad studia animum applicue-
re, afferre observationem D. Langii in
suppl. ad Th. Mor. Baj. p. m. 280. mo-
mentis ad studia (de studio sacro ille si-
gillationis l. c. loquitur) non præcile re-

quiri ingenium summum , sed aliquando felicia esse ingenia mediocria quæ sedulitate & pietate naturæ tarditatem emendant. Ingenium ergo , modo ne plane nullum sit , et si non sit adeo excellens & plane singulare , poterit sufficere , si φιλομάθεια , sedulitas & pietas accesserint. De cætero , non omni ingenio carere posse sapientiæ studiosum , in proposito est : quod non observantii , qui vel plura vel sublimiora aggrediuntur , quam ingenia eorum perferunt. De his digna est , laudati modo D. Langii locutio pathetica p. 301. quæ hic inferatur.

Quid? (inquit) Hodie , meo iudicio , graviter peccatur , quod homines pelagus literarum tentare in Academiis jubentur , qui nec se norunt , nec studia ; nec sciunt , quid in Academiis agendum sit. Unde plerique & sumptus & tempus , imo & aliquando salutem misere perdunt ; nec proficiunt , sed deficiunt , in Academiis.

§. VIII.

Quæritur hic , forte nec ἀκαίρως , nec inutiliter ; Quo tempore hoc (de qua loqui-

loquimur) naturæ exploratio instituenda ?
 & qui in ista hac consideratione censores adhi-
 bendi ? Ad utramque quæsiti partem bre-
 viter resp. & ad priorem quidem , pro-
 pter naturarum varietatem , non est
expedita , sed admodum difficultis re-
sponsio. Sunt enim quidam , qui spe
 sui præclara primum Doctos impletos
 paulo vero post adultiores facti , ean-
 dem fallunt . Sunt deinde , qui primæ
 ætatis tarditatem diligentia compen-
 sant . Verumtamen placere Doctis vi-
 detur (notante Melch. Junio in Meth.
 Eloq. Comp. C. 3.) ut ætatis anno vi-
 gesimo , aut non multo ante , explora-
 tio instituatur : quod eo maxime tem-
 pore , quæ ingeniorum facultates , af-
 fectiones animorum , corporis sint vi-
 res , deprehenditur . *Ad post. quæst. par-*
tem ut respondeatur : hoc primum ne-
 cessarium est , si recte feliciterque in-
 geniorum animadversio instituatur :
 ut in consilium non nos ipsos , sed alios
 adhibeamus . Propter enim & ætatis
 infirmitatem , & judicii imbecillitatem ,

& φιλαυτία nemo de lese ipse recte iudicare potest. Deinde in his ipsis, quorum utri consiliis volumus, considerandum: virine sint boni, & aliorum provehere studia cupiant? amore an odios nos nostrosque prosequantur? recte aut perperam illud, quo de consultatio instituitur, intelligant?

§. IX.

Instituta ingenii probatione, proxima cura erit ejus juvandi vel conservandi. Et in hac re tradenda operosi sunt Medici; de quibus liberum nos cuique judicium relinquimus, atque eorum monitis & mediis cum cautione & moderatione utendum esse monemus. Nostrī instituti est breviter observare illa, quæ in propria cujusque cura posita esse videntur. Ante omnia ergo Deus serio est invocandus, qui bona concedit hominibus cuncta, juxta illud Jac. 1:17. Unde egregie Jamblicus: Θεῖα ἀίδη, ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ὡς δὲς αὐτόχθονες τὰς μέσης εὐδαιμονεύ. Divina causa principium,

finis & medium (est) cui debene adherere, qui felices esse volunt. Huic igitur pro hoc dono supplicandum. Quo facto, temperantia in cibo & potu exerceatur & voluptates fugiantur. Dehinc relaxatio animo danda. Namque

Quod caret alterna requisite, durabile non est;
Hac reparat vires fessaque, membra lebas.

Verissime ait Ovid. (Heroid. Ep 4.) Cui consonum illud Statii (lib. 4.) est:

- - - Vires instigat alitque
Tempestiva quies: major post oria virtus.
Tandem præter affectuum moderacionem, moderata est diligentia adhibenda. Otium enim tabefacit corpus, animam
vero sociordia: exercitatio autem ad speciem
Deo similimam eam evehit, dicente alicubi Eulebio.

§. X.

Non parum adjumenti ad juvanda & formanda ingenia accedet ab ipsis disciplinis, monente Verul. (sermon. fidel. 48.) verba ipsius, cum non sint ubivis obvia, hic adducere juvabit. Vix

occurrit, inquit, in intellectu impedimentum
aliquid insitum aut naturale, quod non stu-
dio quopiam idoneo emendari & edolari possit.
Si cui sit ingenium vagum & volucere, Mathe-
maticis incumbat: in demonstrationibus enim
Mathem. si mens vel minimum aberret, de
novo incipiendum est. Si cui sit ingenium
minus aptum ad verum differentias & distin-
ctiones eruendas, ad scholasticos se conferat;
illi enim cumini sectores sunt. Si quis ad
transcursus ingenii segnis sit, nec alia ad a-
liorum probationem & illustrationem acce-
sere & arripere dexere noverit; jure consulta-
rum casus evolvat: adeo ut singuli intellectus
morbi, ex literis medicinas proprias sibi com-
parare possint. Abeunt scilicet studia in
mores: quo pertinent & illa ejusdem
Verul. l. c. Historiarum lectio prudentes
efficit; Poëtarum ingeniosos; artes Mathe-
mat, subtilitatem donant; moralis gravita-
tem quandam morum conciliat; Natural. Phi-
los. judicium profundum parit; Dial. & Rhe-
tor. pugnacem reddunt & ad contentiones ala-
crem. Itaque liceat heic, cum eodem
Ver. μλτρύλγει illud: Faber sue quisque
for-

fortuna, sic invertere: Faber sui quisque ingenii. Cujus observatio doceret homines eas imperfectiones corrigerem, quas nunc tantum contegere student; & pertingere ad istas animi virtutes, quas nunc tantum quoad speciem demonstrare nituntur. Verum (Judice Auct. laud.) unusquisque contendit ex primo fabrorum ordine esse; pauci vero ad secundum se alligant: quamquam fortunæ augmentum raro mentem emender: è contrario remotio impedimentorum animi sèpe clarum faciat hominio cursum & ad fortunam aditum (in de subl. facult. intell.) Imo fatetur idem ibidem, se arctam hic invenisse viam, & observasse in ipsis Philos. dissertationibus, admirandum reperiri silentium, de promovendis & adjuvandis facultatibus intellectualibus. Unde & nos, L. B. Morhof. Polyh. lit. Edm. Richerii Icon. anim. & alios de hac materia commendantes, pergimus, cum nobis hic sit via longinqua & viatici parum, ad

SECT. II.

De Magis et circa illam observandis.

§. I.

Vocis homonymia heic neminem remorabitur, cum non sit adeo multa, & pareat Magister nobis accipi, non *specialiter* pro disciplina Mathematica; sed *generaliter* prout omnem *disciplinam s. institutionem* vel ut quidam vertit, *discentiam* norat, ad quam etiam educationem parentum referri, vel eidem *præsupponi* debere, manifestum est. Magister hujus tanta est necessitas, tanta utilitas, ut verbis exprimi non possit. Natura enim seipsum excolere non est potis; sed ars s. institutio, *velut dux certior accedat* & naturæ sit *directrix*, necesse est. Ex hac, ut ex semente spes messis, omnis humanæ felicitatis ratio pendet. Quid homo esset sine educatione & institutione? miseror bestiis & brutis. (vid. Puffendorff. in de offic. hom. & civ.) In peregrinatum descriptionibus exempla prostans geneti-

gentium in variis mundi angulis barbararum, brutis animalibus quam rationibus propiorum, ob defectum rectæ educationis & institutionis. Tanta eheu! est naturæ nostræ corruptio. Hæ tenebræ connatæ si dilicutientur, institutione animæ ille oculus intellectus acuendus est, Idem sacræ probant pandectæ (vid. Prov. 1: 8. 4: 1. 8: 33. Sir. 30: 1. seqq.) Concluditur itaque, quod omnis natura, convenientem adepta disciplinam, melior reddatur, maxime vero si quæ aliis sunt generosiores. Unde Plutarch. (l. c.) Φύσεως μὲν τὰς ἀρετὴν οὐαφείπει πεθυμία, Φαιλότητα δὲ ἐπενορθεῖ διδαχή. *Natura virtutem corruptit secordia, malitiam vero corrigit doctrina.* Et quid multa? Musæ etiæ μυεῖσι μυεῖσι hoc comprobant. Falluntur ergo, αὐνοδακτοὶ qui esse volunt, & neglecta aliorum institutione, omnia suo studio privato suisq; ingenii viribus & speculationibus confere laborant. Ordinarie enim hi homines sibi relieti, non modo non eo usque proficiunt soli, quo potuissent ali-

ena ope adjuti; sed etiam subinde impingunt, tempusque inutiliter conficiunt. (Conf. hic Lang. suppl. pag. m. 125. 126.)

§. II.

Ad educationem parentum igitur principio quod attinet, nescio, an minores, an maiores, quam publica in scholis & Acad. pariat utilitates. Hoc scio: hæc neglecta Cyclopes & fratres Aetnaeos peperit, omnium bipedum nequissimos. Hæc itaque parentum est, & illorum qui horum sunt loco, usque adeo, ut ob hujus neglectum gravissime puniti sint illi, exemplo Eli sacerdotis 1 Sam. 2: 29. Mandatum de educandis liberis per eruditionem (*παιδείαν*) & correptionem Domini (*παιδείαν Κυρίου*) præter alia, extat Eph. 6: 4. Enimvero hoc officii exigit ipse finis matrimonii, qui est Iobolis procreatio & educatio. Incumbit igitur parentibus Christianis, non tantum *τὸν Βρέφος* & velut cum late materno, liberis veri Numinis timorem

morem & sinceram religionem instilla-
 re, ceu in Timoth. hoc commendat.
 Apost. 2 Ep. 3: 15. sed & ad cultum ho-
 nestæ scientiæ & artis eos perducere:
 ut adultiores facti, non tantum non sint
 aliis molesti, sed etiam in Eccl. aut Rem-
 publ. ex labore eorum fructus aliquis
 redundet. Et quidem primo curent,
 ut excolant liberi artes *generales*, quæ
 ad omne vitæ genus proficuæ sunt. (Ger.
 Jo. Woss. *communes* vocat, quia his et-
 iam ii se dent, qui inter eruditos re-
 ferri non solent, & iis, quæ excellentiæ
 causa *erudite* nuncupantur contradistin-
 guit) Huc referuntur *Grammatice* s. po-
 trius *Grammatifice*, quatuor species &
 regulæ vulgationes Arithmetices, ele-
 menta item Musices, & quorundam
 judicio (ait Woss.) *Graphice*. Jactis his-
 ce fundamentis, ad ea *studia eruditæ*
 (nisi circumstantiæ aliud vitæ genus
 eligendum suadeant) in quibus profe-
 ctus facere possunt, animum applicent:
 ut tandem maturiores facti, ad certum
 statum, in usum societatis communis,

admoveantur. Notanter dico: *maturitores*. Nam nullum intempestivum re-
cte succedit: qui nimium properat, se-
rius absolvit. Quod non capiunt am-
bitiosi quidam parentes, qui filios, ad-
huc implumes, cum *Icaro* volare cupi-
unt, haudquicquam verentes, ne, quod
Icaro, idem illis eveniat. (Westh. in
Not. ad Plutarch.)

§. III.

Cum vero parentes nec semper possint
filios in studiis informare, quoniam
nec omnia omnibus, nec ulli nihil, sed
singulis aliquid Deus dedit; neque eti-
am ad hanc rem ob rationem officii
vacent; alienæ curæ suos mandare de-
bent. Utantur itaque bene divinitus
concessio scholarum & Acad. beneficio.
Illæ quidem (Scholæ Triviales) sunt
velut officinæ metallicæ, in quibus au-
rum depurari solet, & quæ adhærent
scoriæ separari: hæ vero (Acad.) in-
star officinæ aurifabrilis, in qua ex au-
ro vala conficiuntur, Regum, Ducum
&

& ipsius etiam Jovis mensæ imponenda & adhibenda. Ad has igitur officinas suos mittant filios parentes, ad humanitatem & honestatem fingendos. Ubi forte non abs re fuerit, in artibus communibus antea privatim informari: imo & publica ~~ἀκροατήσεα~~ & ~~παιδευτήσεα~~ frequentantes, privatæ alicujus inspectioni & curæ commendari. Qua in re vel stoliditatis vel tenacitatis notam vix effugiunt illi, qui, cum sint in re bene aucta, sumtibus & pecuniolæ pro rectione filiorum numerandæ parcunt: quo successu & commodo experiuntur sape, ubi, quod non cepit Præceptor, Textuplum capit deceptor & præceptor. Illi vero, quorum bono proposito obstat res angusta domi, ut adeo omnes sumtus hic successive necessarios non prævideant, nedium possideant; non statim desperent, sed providentiæ Divinæ confidant. Sit pia intentio; sint bona nature dona; accedat consilium cordatorum virorum; subministrent parentes pias preces & benedictionem, quamcumque possunt; reliqua

commeſſent Domino. Verbum verum eſt;
 Dominus providebit; qui fidem habet, vide-
 bit. (loquitur pie D. Lang. in suppl. cit.
 p. 708.)

§. IV.

Addendum hoc eſt circa parentum cu-
 ram de filiis, quod præceptoris, ma-
 xime privati, fidem explorasse & filio-
 rum progressus inspexisse deceat. Plu-
 tarch. de Ed. puer. Αὐτὸς γάρ δὲ γορεῖ
 κ. τ. α. (Conf. Westh. in notis ad h. l.)
 Sed & hoc cavendum eſſe monent Do-
 eti, ne commune illud parentum cri-
 men (quo nomine salutatur à Jos. Sca-
 ligero) indulgentia & lenitas nimia li-
 beros pefſundet. Juxta illud: Blanda
 patrum legnes facit indulgentia natos.
 Στοργὴ f. amor ille quo homines, imo
 generantia omnia, in suam feruntur
 prolem, naturalis eſt & suavissimus; li-
 citus item eſt Deoque haud displicer.
 Inque hujuſ vicem liberos oportet ἀν-
 πλαργεῖν. Verum rationalis eſſe debet
 iſte amor, i.e. ita temperandus, ne cœ-
 co

ad propriam liberorum
perniciem nimium indulgeant. Instar
simiarum, quæ catulos ipso complexu
sæpe enecant. Sed sat sapienti.

§. V.

Nunc ad ipsam *mæthyse* s. *auditas*. Ubi
ut distinctius progrediamur; pri-
mum de disciplinis, postmodum de per-
sonis Docentium & Discendentium, age-
mus. De singulis breviter, & ut fert
ingenium leviter. Quod igitur spectat
Discipl. & studiorum genera varia, non
ingredimur prolixam de singulis tra*c*tationem. Facult. singularum Professo-
res super hac re consulendi. Merentur
autem etiam consuli Alst. in Dida*c*t. Re-
chemb. in libello elegantissimo de stu-
diis Acad. &c. Generalia quædam no-
bis tangenda. Incidit itaq; hic quæstio:
Quibus disciplinis perfecta constet eruditio?
R. Variam eruditionis ad varia respe-
ctu habito divisionem inseruimus supra
Se*c*t. i. §. i. Liquidum ergo est, in teli-
genda erudit. & ordinandis illius parti-
bus

bus prudentia opus esse literaria , uti illa ad usum aliquem vitæ humanæ , imprimis ad culturam animi promoven-dam , reteratur . Aristippus (apud Di-og. Laërt. l. 2.) interrogatus : Quænam sint ea quæ pueros honestos addiscere oportet ? Ea , inquit , quibus , cum viri fuerint , utantur . Quæ autem disciplinæ utilem illam erudit . constituant ? de hac re nolumus nos ingerere Aristarchos . Definiunt hanc rem , præter Gnosticos , Gerhardus Joh. Woss. dissertatione qua-dā de ratione stud. bipartita , & alii . Conf. Puffend. l. 2. de jure Nat. & G. C. 4. §. 13. In quo durum videtur illud , quod Me-taph. (si non & Logicam) in classe ina-nium literarum censeat . Non multo mi-tior in hac ~~disciplina~~ est Rechenb. (p. 19, 20.) Neque hic nos tenue interponimus judi-cium nostrum , præcipue , cum Metaph. inter reales , Logice inter instrument. Dilcip. à viris Doctissimis , propter suam jam diu cum necessitate conjunctam utilitatem , assertæ sint.

§. VI.

Verba Bac. Verul. (lib. 5. de Augm. sci-
ent. C. I.) de hac re, utut aliquanto
prolixiora, non pigebit huc transtulisse.
Pars ista, inquit, humana Philos. que
ad Logicam spectat, ingeniorum plurimorum
gustui ac palato minus grata est; & ni-
bil aliud viderur, quam spinosæ subtilitatis
laqueus & tendicula. Nam sicut vere dici-
tur, scientiam esse animi pabulum; ita in hoc
(animi) pabulo appetendo atque diligendo ple-
riique palatum nacti sunt Israëlitarum simile
in deserto, quos cupidio incessit redeundi ad
ollas carnium; manna autem fastidium cepit.
Quæ uirtutibus fuerit cœlestis; minus tan-
gen sentiebatur almus & sapidus. Eodem
modo, ut plurimum, illæ scientiæ placent,
que habent infusionem nonnullam carnium
magis esculentam. Quales sunt: Hist. Civ.
mores, prudentia politica, circa quas homi-
num cupiditates, laudes, fortuna vertuntur
& occupare sunt. Ast illud lumen siccum
plurimorum mollia & madida ingenia offen-
dit & torret. Ceterum uanquamque rem

propria si placet estimatione metiri, rationales scientiae reliquarum omnino claves sunt.
Atque quemadmodum manus instrumentum instrumentorum, anima forma formarum;
 ita & ille artes artium ponende sunt. Hæc ille. Ubi notandum lumen siccum vocare
 Virum Celeberr. Philos. Ration. opponendo illud madido i.e. cupiditatibus macerato. Quale vocat illam Philos. quæ circa mores, res Civiles &c. versatur. Occasio ejus est, (ni fallor) ex isto Heracliti: Αὐτὴν ψυχὴν τοῦ Φωτισμοῦ καὶ αἰσθησίαν. Sicca anima sapientiss. & optima. Rationales autem scientias in numero plurali dicit, ideo: quia ipse duplum facit Logicam; unam vulgarem de b. dislerendo, quæ ut plurimum in usu sit; alteram desideratam ad sua usque tempora, quæ occupetur circa usum meliorem ac perfectiorem rationis, in rerum inquisitione & circa auxilia vera intellectus. Illic adversarius disputatione vincitur; hic natura opere. Ipsi hac in parte, si quid auguror, accedit Rechenb. C. l. p. 16.

§. VII.

Succedit nunc aliud generale ζήτημα de disciplinis: Quonam ordine ea addiscende? Quod equidem non adeo facile deciditur, ob discipl. pluralit. & Autorum de iis tradendis variantes opiniones. Mej. in Gnost. (p. 287. & s.) secuti, dicimus (α) Discipl. instrument. Principalibus esse præmittendas, quia illæ harum q. claves sunt. Has ordine doctrinæ (quem hic intendimus) (β) excipiat Philosophia Practica. (γ) Inter Discipl. Theoret. nonnullæ Mathem. ut Arithm. Geogr. Geometr. primum proponendæ, quibus subjungenda Physica. (δ) Ultimo loco addiscantur Gnost. Nool. & Metaph. Sed quid de Philologia, Historia, Theologia, &c. dicendum? Historicen Philologiæ partem faciunt alii; alii (ut Mej.) ad Cognoscib. Philos. practicum, ut distinctam Disciplinam referri optime putant. De ordine hanc discendi in resp. ad alias Discipl. nos (notato etiam discrimine inter Histori-

cēn & Historiam, quarum illa est ars hist. scribere docens; hæc rei gestæ expositio) nihil possumus decernere. Si de sede Mej assentiendum, cum reliqua Philos. Practica forte tradi poterit. Cum linguæ studio conjungi historiam optimè, censet Woss. de rat. stud. p. 8. Cæterum de hist. studio recte instituendo prolixè & , ut plurima, eleganter Rechenb. I. c. p. 100. & s. qui itidem ad Philologiam refert historiam. Philol. autem ita laxè accipiunt quidam, ut sub illa πλυμάθεα comprehendant. Ex trita loquendi consuetudine denotatur voce Philol. partim L.L. eruditis usitarum notitia; partim rerum variarum ad literas pertinentium scientia. Ad priorem pertinent artes sermonis formatrices, Grammat. Rhet. Poëtica; ad post. hist. omnigena rei literariæ. Quoad hanc aperuimus mentem modo; quoad illam de disciplinis instrum. De poëtice hoc addimus, quod, ad eam qui sunt περικοὶ, cum reliquis Discipl. organicis tolent hanc ipsam aggredi. Studium
Theol.

Theol. quod spectat, constituitur peritia Theologica triplex, Catechetica & Acroamatica. De studii h. methodo cuique convenienti passim egerere Doctores. Ex quibus saltem Ludov. Crocii verba (instr. de rat. st. Theol.) hic subnectimus: *A studio Philos. via ordinaria, hodieque usitata inchoandum, inde ad Philologiam pergendum, in Theolog. demum persistendum.*

§. VIII.

Contrarium illi, quam nos de Discipl. instrum. §. præcedenti exposuimus, fert sententiam Vir læpius laudatus Bac. Verul. (l. 2. præmial.) Ubi sic habent verba sua: *Pro more receptum est (licet us mibi videtur perperam) ut literarum stu diosi Logicam & Rhetoricam præpropere nimis addiscant; artes sane proiectioribus magis convenientes, quam pueris & tironibus. Et enim bæ due, si vero res perpendatur, sunt ex artibus gravissimis, cum sint artes ar tium, altera ad judicium, altera ad orna tum &c. Sed poterit forsitan hæc mitigari, si quoad Log. distinguantur*

inter

inter spinosas & nimis subtile Log. questiones &
 & Logicam genuinam: quæ omnino, cum
 sit Discipl. instr. non habet (dicente Mej.
 p. 294.) tantam difficultatem, modo
 recte juventuti explicetur, non dictatis
 inutilibus obscuretur. Quoad utramque
 notentur verba Clar. Heineccii (cur-
 sus Philos. privati Disp. 2.) Maneant enim
 & merito, distincta exercitia scholastica,
 quæ in linguarum cognitione ac veris
 præceptis Dial. & Rhet. consistunt.
 Distincta etiam exercitia Academica,
 quæ in perorando ac disputando, vitæque
 honestis exercitiis, ut maxime, ver-
 santur. Ac in primis in Scholis Trivia-
 libus Gymnasiisque habitus proponan-
 tur instrumentales. Elicimus hinc di-
 stinctionem inter nos. harum Discipl.
 aliqualem puerisque convenientem; &
 Acroamaticam; illa in scholis hauriri so-
 let, & postmodum hac perfici in Aca-
 demiis. Ut taceamus, forte posse suf-
 ficer mediocrem harum Discipl. no-
 titiam illis, qui earum non erunt ali-
 quando Professores. Diu enim huic
 studio

Studio incumbere inanis labor est, nisi ad usum semel transferatur (quod ex Morhof. Polyh. P. 2. C. II. habet Rechenb. p. 15.) ~~in~~ ~~me~~ ~~sc̄s~~ notamus ipsius Verul. verba ante allata, quibus Disc. instr. in respectu ad princip. clavi & manui comparat. Concludimus: ut sine clavi domos obseratas ingredi, sine manu artem mechanicam tractare poteris; ita, nisi præmittantur Discipl. instr. arcem principalium invadere. Alias observata traditionis harum Discip. scholasticae & Academicæ distinctione, censuram viri Celeberrimi de præpostera earum tractatione cum modestia acceptamus.

§. IX.

Pergimus ad ea, quæ in ipsa bonarum literarum ~~magis~~ in docentibus & discentibus requiruntur. Et in præceptoribus quidem, ~~as~~ ~~en~~ ~~Co~~ ~~em~~, adsint, præter ingenii, judicii & memoriae dotes necessarias, artium item & scientiarum, in quibus alios erudire debent, periti-

am;

am; diligentia, perspicuitas, fidelitas, humanitas, &c, quæ commode adhiberi potest, brevitas. Docendi modus hic est optimus, ut qui audit, verum audiat, & quod audit intelligat. (Aug. l. 4. de Christ. doctr.) Cæterum de Præcept. requisitis egere B. D. Baj. C. I. sect. 6. part. spec. & quos illic, in notis citat D. Lang. ex quibus, cui commodum est, petat. Nos ad personam Discentis transitum facimus, visuri brevissime, quæ ratio ei in studiis prolequendis ineunda. Per omnia studiorum genera quæ se diffundunt etiam hic tangenda; per singulas facultates ire, nec licet, nec id eo libet. Id autem quod recepimus strictim agere cupientibus, si Baj. in Theol. Mor. C. I. 7. sequamur, commodissime fieri viderur. Infit is l. C. ita: Discipulorum est amare & honorare Præceptores; doctrinam & monita eorum promovere & obsequiose admittere; nec solum horas congressibus scholasticis destinatas, sed & alias, que conceduntur, pro virium ratione studiis diligenter impendere; audita repetere & meditare.

meditando ruminari; ingenii, memoria &
judicii sui, quin & scopi sui solicitam ratio-
nem habere, & sicut nihil invita natura a-
gere, ita defectus naturae supplere, atque ibi,
ubi opus est, ei succurrere aut excolere eam;
exercitia non tantum publica sed & privata
frequentare & colere; commilitonum alacri-
tatem & virtutes honeste emulari; confortia
inertium & maledictorum vitare; operam Prece-
ptorum pro facultatibus remunerari; desique
ad omnia hec preces ad Deum & gratiarum
actiones devote adjungere. Hactenus D.
Baj. officia Discentium his accurate
complexus.

§. X.

Non possumus, quantumvis brevitatis
studiosi, adductis aliqua vice nota-
torum non addere. Ex primis & ulti-
mis B. D. Baj. verbis aphorismum educi-
mus hunc: *Pietas omnis eruditionis fun-
damentum est.* Pietas scilicet, tum erga
Deum sapientiae fontem; nam sapien-
tia vera, cum impietate sunt uox et.
Doctrina cum impietate conjuncta, du-

plex est scelus, & doctus nebulo atque
 impius literatus, indocto nebulone pe-
 jor est. Tum erga Præceptores; qui
 enim quis ab iis proficeret, quos non,
 aut diligit, aut, ut par est, æstimat? Di-
 ligentia porro tantum potest, ut per
 eam, in ingenii magnis præclarum
 quid soleat existere; mediocria vero
 ingenia plus efficiant, quam sine ea
 etiam summa. Qui est φιλομαθής, erit
 quandoque πληυραγής. Sed moderata
 cupimus, moderata durant. Ad dili-
 gentiam autem prudens temporis dis-
 pensatio pertinet, de qua nos nihil in
 præsentia. Consulendi Præceptores. Ut
 certissimum hoc saltim dicimus: Auro-
 ra Musis amica. Neque soli lectioni
 incumbendum, sed prælectionum au-
 scultatio ei jungenda, eaque attenta.
 Quia, & audiendo facilime discitur, &
 varietas delectat. Homogenea tamen
 vel vicina, quantum fieri potest, iis quæ
 in prælectionibus aut collegiis audita
 sunt, utilissime domi tractantur. Stu-
 dia privata ad publica, omnia ad sco-
 pulum

pum & delectum vitæ genus referenda.
 Circa lectionem librorum (qui optimi
 in quavis facultate eligandi) non est de
 nihilo monitum Excel. Verul. (serm. fid.
 48.) *Libros legas non animo contradicendi*
& disputationum præliis concertandi ; neque
rursus omnia pro concessis accipiendi , aut in
verba auctoris jurandi ; neque denique in ser-
monibus te venditandi ; sed ut addiscas , pen-
deres & judicio tuo aliquatenus utaris. Sunt
libri , quos leviter tantum degustare convenit ;
junt quos deglutire ; sed pauci admodum ,
quos ruminare & digerere par est . Hoc est :
libri quidam per partes tantum inspiciendi ;
alii perlegendi quidem , sed non multum tem-
poris in iis evolvendis insumendum ; alii au-
tem pauci diligenter evolvendi , & adhibita
attentione singulari . Hic igitur pruden-
tia opus est . Operæ quoque erit pre-
mium ὑμίνημα Cl. Scheff. (in de Stylo p.
63.) de emendatissime editis libris ac-
quirendis observasse . Neque negligen-
dum illud Plutarchi : Σργανος τι παιδείας
չ հիսուս , առ' ի չրիսուս թ ԲԻՃԼԻՈՒ է ։ Նո՞ն
posseſſio , sed usurpatio librorum , doctrinæ est

instrumentum. Tandem quantum remoræ pravorum vel de pravitate suspectorum consortia objiciant profectibus, dici haud breviter potest. Malus bonum malum videri (& esse) vult, ut sit sui similis.

§. XI.

Sunt & alia in vera erudit. profectuum
impedimenta, silentio non involven-
da. Intemperantia monstrum est illud,
contra quod φιλομάθη sedulo vigilandum.
Musæ omnes virgines sunt ; Apollo ca-
stitatis & temperantiae Præses. Cha-
rites sobriæ & pudicæ : Venerem im-
puram & Bacchum ebriosum in confor-
tium non admittunt. Exempla prava
læpe animum juvenis heic in transver-
sum agunt ; læpe in præcipitia invitat
libertas, in quam jugo scholastico ex-
cuso, transit. Memineris esse liberta-
tem studendi; non ludendi nedum vi-
tiis indulgendi. Quid dicendum de φι-
λαυνίᾳ, quod vitii multi è Scholis Tri-
vialibus in Academias inferunt. Dixe-
rat

rat quidam ex Capnione: Studiosos no-
 vitos in oculis suis primo anno esse Do-
 ctores; secundo fieri Licentiatos; ter-
 tio demum vere Studiosos & Discipu-
los. Nimis vere. Hinc in multis eve-
 nit, ut Docti esse potuissent, nisi se-
 tales jam esse, falso fuissent opinati.
 Quod cum veteres φιλοσόφων, non la-
 teret, modeste potius suam celare cu-
 piebant doctrinam, quam fastuose eam
 deprædicare. Præstare nempe puta-
 bant, nimia sui peccare dissidentia,
 quam φιλαυγία. Neque tamen ex ad-
 verso eorum probandum est institutum,
 qui nimis abjecte de se & donis suis
 sentientes, desidiæ se dant, neque à
 Præceptoribus lumen de eorum lumine
 animis suis accendi sustinent; sed lu-
 cem fugientes talentum suum, utut sæ-
 pe non minimi ponderis, defodiunt.
 Medium tenuere beati, & tenendum
 suadent, qui negotium hoc $\pi\lambda\alpha\pi\omega\kappa\alpha\pi\omega\pi\sigma\tau$
 $\vartheta\omega\rho\pi\sigma$. Sed sufficiat in hæc indicem tan-
 tum digitum intendisse. Igitur quam
paucissimis opellam hanc ad exodium
 ducet.

SECTIO III.

De ἀσκήσει s. exercitatione.

§. I.

DE γυμνασίᾳ σωματικῇ agere, non esse
nostrī instituti in aprico est. Et-
si exercitia corporis honesta, nisi
degenerent in luxum, ad recreationem
& juvandam valetudinēm, hic non
sunt penitus excludenda. Neque nunc
in animum induximus, de ἀσκήσει re-
ligiosis quid prodere, quibus in con-
templatione rerum Divinarum Mona-
chi (inde Alcetæ dicti) intenti sunt. Sed
γενικῶς de exercitiis mentis, quod à na-
tura incepsum & ab arte directum est,
in qualibet scientia perficientibus. Hæc
studioſo sapientiæ necessaria sunt ma-
xime. Verul. l. c. Neque enim literæ ve-
rum sui usum satis edocent, sed hæc res pru-
dentia quedam est extra & supra eas sita,
observatione tantum comparata. Ita est: so-
lus enim artifices qui facit, ulus erit;
ut adeo sine exercitiis nemo in recta
animi cultura laudabiles ullos faciat,

pro-

progressus. Talia autem sunt: sive memoriæ, sive intellectus, sive morum, sive sermonis. Perficiuntur lingua aut calamo, sive, quod idem est, ore aut opere. Itaque nominatim sunt, examina, declamationes, disputationes, notarum collectiones &c.

§. II.

DE USU QUARUNDAM ~~notariorum~~ PRÆDICTARUM ITERUM LAUDAT. VERUL. I. SÆPIUS EIT. *Lectione copiosum reddit & bene instructum;* *Disputatio & colloquia promptum & facilem;* *scriptio autem & notarum collectio perlecta animo imprimit & altius figit.* Itaque si quis in notando signis sit aut fastidiosus, memoria illi opus est bona; si colloquisi sese non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; si in legendō parcus sit, hoc solum relinquitur, ut artificio quopiam utatur, quo videatur ea scire, quæ necit. Vid. & Lang. ad Baj. P. spec. lect. I. C. I. §. 20. & passim. Exercitia ergo tum publice, tum privatim instituenda. Et primum quidem fre-

frequentanda sunt, ut habeamus viva quæ imitemur exempla; deinde subeunda, ut indolem nostram ipsa praxi instruamus. Qui se in exercitationum palæstra præstat sedulum, tandem evadet artifex, juxta illud: Natura, ars, exercitatio (hæc tria juncta) artificem faciunt. Sed manum de tabula, ne occinatur, quod olim Megabyzo: Tace, ne te irrident pueri, qui melidem terunt, loqui orsum de rebus quas non intellexisti. Deus autem nos regat suo Spiritu, ut sap. viam recte quæramus; quæsitam inveniamus, inventæ insistamus! Cui soli sit sapientia & gloria in sempiterna secula, Amen!

In opus egregium,

Clarissimi Dr. HENRICI LILII,
Συγχάρητα,
quæ adposuere.

Nulla venit cuiquam sine magno magna
labore,
Gloria virtutis: sic es mi candide Lili
Nomine virtutis dignus, qui fervidiore,
Ipse colis Musas cura, pandisque docendo
Hic ratione decet sophien qua discere veram.
Perge via cœpta Sudoris præmia, crede,
Rite dabit Phœbus summus regnator olympi.
Uivito sic felix in multos Nestoris annos.

JOH. MULINUS
Sacell. in Messubh.

Dicite Pierides, quonam donetur honore
Pectore qui fido numina vestra colie,
Celsam aut artifices quid honoris ducat in arcē?
Frondis nonne bones? dicite Pierides.
Nomen Eōmen babes; suades ut lilia odores,
Fundunt, mi Lili, sic tua suada canit.
Flore, ceu violæ veruanti tempore rident:
Et cum marcescis, mox redivivus eris!

ANDR. LUSCINIUS.

Quid *natura* valer nec non *studioſa*
μάθησις,

Adjuncta *ἀρχήτευσα*? sat docet hicce labor.

Egregia polles *natura*, *suavis amice*,

Hanc porro ornaſti pervigil *artis* ope.

Hinc tibi *doctrine* largus nunc adfluit usus:

Pro meritis Pallas laurea ferta dabit.

A L B. SPENSENIUS.

Quid doctum artificem facias, fidissime
frater,

Pluribus ostendit docta Minerba Tua.

Ipsum opus artificem versatum Te probat, atq;

Monstrat, ut aonia clarus in arte vales,

Egregiis nimium precor ipse laboribus ultra,

Astripotens Dominus semper adesse velit!

LAUR. LILIUS.

